

Przyczynek do badań nad historią handlu żydowskiego w aglomeracji krakowskiej XVII wieku

Ważną rolę w wymianie towarowej prowadzonej przez kupców żydowskich odgrywały posiadane przez nich sklepy w aglomeracji krakowskiej¹. Ludność wyznania mojżeszowego zakładała je na obszarze Krakowa i Kazimierza². O ich istnieniu pisał w antyżydowskim utworze Sebastian Miczyński. Utyskiwał on, że kupcy żydowscy prowadzą handel „w Krakowie mało nie po wszystkich kamienicach, po pięci, po dziesięci, po piętnastu, po szesnastu sklepach, a sklepy pełne towarów i kupiej rozmaitej”³.

Informacji przez niego podanych nie można zweryfikować na podstawie zachowanego materiału źródłowego⁴. Można jednak w oparciu o istniejące źródła w pewnym stopniu zobrazować ten aspekt działalności handlowej kupców żydowskich podkrakowskiego Kazimierza. Ezechiel Rozenbaum pisał, że w pinkasach (do dziś nie za-

chowanych), od połowy XVII wieku często powtarzały się zapisy o dzierżawie domów w Krakowie z przeznaczeniem na sklepy⁵.

Proces tworzenia sklepów przez ludność żydowską był obwarowany licznymi ograniczeniami prawnymi. Niniejszy artykuł nie wyczerpuje zagadnień z tym związanych, wskazuje jedynie na kierunki rozwoju podstaw prawnych, dotyczących funkcjonowania sklepów prowadzonych przez kupców żydowskich.

Po wypędzeniu Żydów krakowskich na Kazimierz, sklepy kupców żydowskich zaczęły systematycznie odradzać się w Krakowie. Tworzono je m.in. w kamienicach mieszczańskich⁶. W 1544 roku rajcy krakowscy wydali uchwałę zakazującą wynajmowania ludności żydowskiej sklepów oraz mieszkań. Karą za nieprzestrzeganie tego prawa była grzywna

¹ Problematyka funkcjonowania sklepów i kramów w aglomeracji krakowskiej nie została jak dotąd szerzej potraktowana. Wiadomo jednak, że omawiane centrum handlu, w tym międzynarodowego, posiadało ogromną ich liczbę na swoim obszarze, zob. m.in.: *Księga wiertelnicza krakowska. Część 1. (1568–1577)*. Wyd. K. Jelonek-Litewka, A. Litewka, Ł. Walczy. Kraków 1997, nr 1, 16, 77, 88; *Księga wiertelnicza krakowska. Część 2. (1578–1591)*, wyd. K. Jelonek-Litewka. Kraków 1998, nr 226, 237, 243; *Rejestry gospód w Krakowie z lat 1632 i 1649 ze zbiorów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie i Biblioteki Jagiellońskiej*. Wyd. K. Follprecht. Kraków 2005, passim; Follprecht K.: *Właściciele nieruchomości w Krakowie w 1655 roku*. Kraków 2001, passim.

² Biblioteka Jagiellońska, rkps 5820, s. 379; Bałaban M.: *Historia Żydów w Krakowie i na Kazimierzu 1304–1868*. T. 1. Kraków 1931, s. 236–238.

³ Miczyński S.: *Zwierciadło Korony polskiej. Urazy ciężkie i utra-pienia wielkie, które ponosi od Żydów, wyrażające synom koronnym w Roku Pańskim 1618*. [b.m.w.] 1648, s. 31. Zob. też: ibidem, s. 33, 43, 48. Żyd Bocian miał mieć, według niego, siedem sklepów w Krakowie; ibidem, s. 34. Informacji o tym, jak też o innych kupcach wynajmujących sklepy nie można potwierdzić w oparciu o zbadane rejestry szosu; Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej APKr.), Akta miasta Krakowa (dalej: AmKr.), sygn. 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2627, 2628, 2629. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na lite-

raturę polemiczną, wskazującą na źródła przywołanych wyżej poglądów; Szlufik E.: Kilka uwag o uprzedzeniach ekonomicznych wobec Żydów. W: *The Jews in Old Poland*, vol. 1. Cracow 1992, s. 397–403; Kaśków R.: Walka Żydów z propagandą antyżydowską w XVI i na początku XVII wieku w Polsce. W: *Żydowskie gminy wyznaniowe. Studia z dziejów kultury żydowskiej w Polsce*. T. 1. Red. J. Woronczak. Wrocław 1995, s. 7–24; Kot S.: Polska rajem dla Żydów, piekłem dla chłopów, niebem dla szlachty. W: *Kultura i nauka*. Warszawa 1937, s. 255–282.

⁴ Wydanie publikacji zmusiło monarchę do wydania rozporządzenia, na mocy którego miano dokonać konfiskaty książki; Bersohn M.: *Dyplomatarz dotyczący Żydów w dawnej Polsce na źródłach archiwalnych osnuty (1388–1782)*. Warszawa 1910, nr 219.

⁵ Prawo do dzierżawy sklepu można było odstąpić przed sądem żydowskim; Rozenbaum E.: „Żydzi krakowscy w XVII i XVIII w. na podstawie żydowskich ksiąg sądowych” (mps pracy magisterskiej w Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Prace magisterskie, sygn. 117/62), s. 6–7.

⁶ Bałaban M.: *Przewodnik po żydowskich zabytkach Krakowa*. Kraków 1935, s. 13; Bąk-Koczarska C.: *Właściciele kamienicy „Pod Krzysztoforą” w Krakowie w XIV–XVI wieku (część 1)*. „Krakowski Rocznik Archiwalny” 1998, t. 4, s. 42; Komorowski W., Follprecht K.: *Właściciele kamienic Rynku Krakowskiego w czasach nowożytnych (do pierwszej okupacji szwedzkiej)*. Część 2. „Krakowski Rocznik Archiwalny” 1997, t. 3, s. 33; Tomkowicz S.:

w wysokości 100 florenów⁷. Pomimo zakazu, sklepy te powstawały m.in. przy ul. św. Tomasza, a w późniejszym czasie w Rynku krakowskim, przy ul. Siennej, ul. Grodzkiej, a także innych, głównych ulicach Krakowa⁸.

Mandat króla Zygmunta III Wazy z 1597 roku wspominał, że mieszczanie krakowscy zabraniali wynajmowania sklepów w mieście przez kupców żydowskich. Monarcha nakazał zmienić władzom miejskim taki sposób postępowania z uzasadnieniem, iż „im jest pozwolono i dopuszczono sklepy w mieście Krakowie w domach jakichkolwiek najmować i rozmaitych towarów z nich odbywać, czego do tych czasów w spokojnem używaniu bez żadnych turbacyi byli”⁹. Król potwierdził zatem prawa kupiectwa żydowskiego do wynajmowania sklepów od mieszczan krakowskich¹⁰.

Dekret królewski z 1619 roku w sprawie handlu prowadzonego przez Żydów krakowskich wspominał wyrażenie o „sklepach, które [...] w mieście najmować zwykli”¹¹. W prawach dotyczących obrony miasta Krakowa z 1651 roku wspomniano, że „Żydzi także z najemnych kamienic i z sklepów w mieście Krakowie i Kazimierzu, na swoim

miejsu ludzi do obrony sposobnych chować będą miastu swojemu, sami osobami swemi na obronę zostając z kamienic szlacheckich *pro interesse fundi civilis*, soldata z rynsztunkiem dobrym, także i ci którzy się dla bezpieczeństwa do Krakowa sprowadzać będą, *exemplo praeteriti interregni* stawić winni”¹².

Żydzi mieli prawo otwierania sklepów w okresie trwających w Krakowie targów i jarmarków. Możliwość taka istniała również w sytuacji, gdy szlachcic chciał pożyczyć na lichwę¹³. Na Kazimierzu ludność żydowska, posiadająca sklepy w wynajętych kamienicach, nie mogła od 1643 roku decyzją rady miejskiej otwierać ich pod karą 5 grzywien dla prowadzenia handlu w niedzielę i święta¹⁴.

Z uwagi na specyfikę źródeł, nie można dokładnie ustalić lokalizacji danego sklepu. Wiadomo, że uwagę starożytnych skupiały najatrakcyjniejsze pod względem handlowym części miasta. Ludność żydowska w pierwszej połowie XVII wieku posiadała sklepy zarówno w Rynku krakowskim, jego bliskim sąsiedztwie, jak i na Kazimierzu¹⁵. Jatki kupców żydowskich znajdowały się w dzielnicy żydowskiej

Domy i mieszkania w Krakowie w pierwszej połowie XVII wieku. Lwów 1922, s. 23. Por.: Komorowski W., Follprecht K.: *Właściciele kamienic Rynku Krakowskiego w czasach nowożytnych (do pierwszej okupacji szwedzkiej).* (Część 5). „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2000, t. 6, s. 17.

⁷ Bąkowski K.: *Historia miasta Kazimierza pod Krakowem do XVI wieku.* Kraków 1902, s. 40. Por.: Gąsiorowski S.: „Autonomia Żydów w Koronie w XVI i pierwszej połowie XVII wieku” (mps w Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Prace magisterskie, sygn. 347/95), k. 41.

⁸ Bałaban M.: *Przewodnik po żydowskich...*, s. 13; Rozenbaum E.: *Żydzi krakowscy...*, s. 57.

⁹ APKr., Teki Schneidra, sygn. 796, s. 877.

¹⁰ Por.: APKr. Castrensia Cracoviensia Relationes (dalej: Castr. Crac. Rel.), sygn. 28, s. 59–60; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka Koronna, sygn. 153, k. 107v–108; Morgensztern J.: *Regesty z Metryki Koronnej do historii Żydów w Polsce (1587–1632).* „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1964, nr 26.

¹¹ APKr. Akta żydowskie, sygn. III/11–8, s. 40. Zob. też: AmKr., sygn. 1362, s. 18. Pośrednio o faktach wynajmowania części kamienic dla kupców żydowskich należy wnioskować w oparciu o czynsze, które mieszczanie krakowscy pobierali od ludności wyznania mojżeszowego; ibidem, sygn. 37, s. 407. W zachowanym materiale źródłowym, dotyczącym kamienic krakowskich, analizowanym sondażowo na potrzeby badań nad handlem żydowskim, nie udało się odnaleźć informacji o wynajmowaniu sklepów przez kupców żydowskich u mieszczan krakowskich; ibidem, sygn. 1400, 1402, 1405, 1406, 1407, 1408, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417. Warto w tym miejscu dodać, że zbadana została lustracja czynszów z kramów, sukiennic i jatek z 1619 r. W spisie tym kupcy żydowscy nie byli notowani. Materiały zawarte w aktach dotyczących ratusza, sukiennic i wagi, także nie wnoszą nowych ustaleń do omawianego handlu żydowskiego; ibidem, sygn. 1544, 1970.

¹² Grabowski A.: *Dawne zabytki miasta Krakowa.* Kraków 1850, s. 139.

¹³ APKr., Akta żydowskie, sygn. III/11–8, s. 40.

¹⁴ APKr. Akta miasta Kazimierza (dalej: AmKaz), sygn. K 346, s. 1.

¹⁵ W 1 poł. XVII w. działały zatem sklepy kupców żydowskich przy ul. Wiślniej i Wielickiej na Kazimierzu; AmKaz, sygn. K 89, s. 305–306; sygn. K 267, s. 11. Sklep miał zapewne na myśli Wojciech Kilianczyk pisząc o zastawionych rzeczach u Żyda przy ul. Sławkowskiej w Krakowie; Castr. Crac. Rel., sygn. 71, s. 1165. Sklep na Kazimierzu posiadała w 1652 r. Dobruchna Salomonowa; ibidem, sygn. 80, s. 1854–1855. Lewek, Żyd, posiadał sklep w ratuszu kazimierskim; AmKr., sygn. 38, s. 20. Janas Niemiec posiadał w 1645 r. sklep w kamienicy Jana Sypiera przy ulicy Wielickiej w Kazimierzu; APKr., Varia, sygn. 12, s. 690. W sukiennicach kazimierskich sklep posiadał Izaak Naftalowicz; ibidem, s. 296. W kamienicy Skrzypkowskiej na Kazimierzu w 1646 r. handlował Żyd Mojżesz. Informacja o istnieniu tam sklepu pojawiła się w księgach sądowych po tym, jak dokonano w nim kradzieży; ibidem, s. 1061–1065. Sklep przy ul. Krakowskiej na Kazimierzu, w chwili wkroczenia Szwedów do aglomeracji, posiadał Jakub Poss; AmKaz, sygn. K 180, s. 183. Eliaz Wiedeński wraz z żoną Mariną prowadził sklep na Kazimierzu po zakończeniu okupacji szwedzkiej; ibidem, sygn. K 305, s. 21–22. O sklepie Dawida, Żyda krakowskiego, przy ul. Siennej w Krakowie wspomina w 1648 r. niejaki Palmowski, który wraz z Walentym Preczkowskim zastawił tam żupan za 15 złotych; ibidem, s. 452. Chodzi tu zapewne o sklep Dawida Fixla, o którym mowa w 1648 r. przy okazji dokonanej tam kradzieży; APKr., Varia, sygn. 12, s. 1551–1556. Sklep ten, Dawid Fixel posiadał jeszcze w 1653 r.; AmKr., sygn. 256, s. 209. Por.: AmKaz, sygn. 426, s. 385. Dodatkowe informacje o sklepach kupców żydowskich w aglomeracji krakowskiej w 1 poł. XVII w. (do lat 60.) znajdują się m.in. w: AmKr., sygn. 38, s. 20; sygn. 242, k. 238–239; AmKaz, sygn. K 41, s. 358; sygn. K 97, s. 64–65; sygn. K 100, s. 223; sygn. 366, s. 225; sygn. K 428, s. 427; sygn. K 468, s. 17, 34; APKr., Varia, sygn. 10, s. 254, 463; sygn. 11, s. 671–673, 1111; sygn. 12, s. 584, 592, 743, 774, 820, 1077; APKr., Castr. Crac. Rel., sygn. 54, s. 1265–1266; sygn. 58, s. 993–995; sygn. 63, s. 661–664; sygn. 66, s. 129–132; sygn. 75, s. 2035–2036; sygn. 76, s. 1739–1740; sygn. 79, s. 28–29, 44; sygn. 80, s. 956–957, 1273; sygn. 84, s. 1246, 1531; Miczyński S.: *Zwierciadło...*, s. 97; Bałaban M.: *Przewodnik po żydowskich...*, s. 21–22.

¹⁶ AmKaz, sygn. K 426, s. 2.

Kazimierza¹⁶. Warto zaznaczyć, że kupcy żydowscy zmieniali niekiedy miejsce, w którym prowadzili działalność sklepiarską w aglomeracji krakowskiej, na co wskazują informacje o porzucaniu niektórych pomieszczeń na Kazimierzu, mieszczących sklepy do nich należące¹⁷.

W kamienicach i sklepach przez siebie najętych Żydzi mogli handlować swymi towarami, w tym również tymi sprowadzonymi do aglomeracji krakowskiej. Towary przywiezione przez starozakonnych do Krakowa, jeszcze tego samego dnia należało „oznajmić” magistratowi Krakowa. Jeśli tego nie uczyniono w chwili przywiezienia artykułów, należało spełnić ten obowiązek rankiem następnego dnia¹⁸. Złożenia towarów w sklepie można było dokonać nawet wówczas, gdy magistrat nie przeprowadził stosownych oględzin. Warto dodać, że Żydów obowiązywał zakaz handlu srebrem i złotem¹⁹, a także przetapiania tych metali. Wyjątkiem były jedynie przedmioty ze złota lub srebra, pozostawione jako zastaw w sklepach żydowskich²⁰. Poza towarami sprowadzonymi przez zainteresowanego kupca do swego sklepu, znajdowały się w nim przedmioty zastawione przez ludność miejską lub pochodzącą z pobliskich miast i miasteczek. Co zatem mieli do zaoferowania kupcy wyznania mojżeszowego w prowadzonych przez siebie sklepach?

Problem wydaje się być godny uwagi, bowiem w ofercie handlowej kupców żydowskich, posiadających własne sklepy w aglomeracji krakowskiej, znajdowały się towary, które dosyć rzadko, w świetle rejestrów celnych krakowskich, były sprowadzane przez Żydów do Krakowa. Stwierdzić więc należy, że znaczna część tych towarów pochodziła od kupców chrześcijańskich. Zdają się to potwierdzać zachowane kupieckie kontrakty handlowe²¹. Zdarzało się niekiedy, że towary pobrane przez kupców żydowskich od chrześcijan i wstawione do sklepów, nie zostały wcześniej opłacone na komorze celnej, co stawało się powodem wnoszenia sprawy przed sąd²². Poza posiadaniem

przez kupców żydowskich sklepów w Krakowie, starozakonni przybywali również do sklepów prowadzonych przez kupców chrześcijańskich w celu dokonania wymiany towarowej²³.

Oferta handlowa w sklepach kupców żydowskich wydaje się być interesująca. Na półkach sklepowych znajdowały się m.in. wyroby ze srebra. Były to pasy srebrne, opaski białogłowskie, pierścienie, perły, guziki srebrne oraz złote. Z wyrobów tekstylnych kupić można było chusty tureckie, chusty rodzimej produkcji, aksamit oraz muchajer różnego rodzaju, sukno niemieckie, spódnice, aksamity wiedeńskie, koronki niemieckie, koszule²⁴. Kobiety mogły nabyć chusty wyszywane jedwabiem, jedwab turecki, nici tureckie, sznury, forsztat. Ze Śląska sprowadzano obrusy, cwelich, pończochy oraz płótno. Sprzedawano także m.in. barchan, płótno podgórskie, kromrasz, harasz oraz podwiki wytwarzane w kraju. W składach sklepowych znajdowały się skóry z soboli²⁵.

W sklepach kupców żydowskich znajdowały się również towary zastawione. Zastawu nie dokonywali wyłącznie mieszkańcy Krakowa, Kazimierza, Kleparza czy też Stradomia²⁶. Wśród artykułów zastawionych znajdowały się na ogół gotowe wyroby, takie jak chociażby wspomniane wyżej pasy, w tym np. pasy pancerzowe, a także łyżki srebrne, dołomany, delie, biżuteria, szaje, żupany, spódnice oraz czapki, a czasem maleńkie guziki srebrne. Niekiedy były to wartościowe książki, bądź też srebrne wyroby, pochodzące np. z Augsburga lub innych znanych ośrodków handlowych i produkcyjnych. Przedmiotem zastawu stawało się uzbrojenie²⁷.

Wspomnieć należy, że towary zastawione nie musiały zostać sprzedane przez wierzycieli, bowiem dłużnicy mieli prawo odebrania ich po spłaceniu zaciągniętego długu. Zdarzały się jednak sytuacje, w których dłużnicy sami zezwalali wierzycielom na dokonanie sprzedaży zastawionych przedmiotów. Dawid Krauz, mieszczanin krakowski zezwolił 20 kwietnia 1645 roku swemu wierzycielowi Salomo-

¹⁷ Ibidem, sygn. K 581, s. 42.

¹⁸ APKr., Akta żydowskie, sygn. III/11–8, s. 37–41.

¹⁹ Por. Castr. Crac. Rel., sygn. 63, s. 73. Pomimo istniejącego w tej materii zakazu, ludność żydowska, jak dowodzą źródła, trudniła się handlem srebra i złota, które niekiedy było wywożone poza granice kraju. Wskazuje na to ogólnie również uniwersał podskarbiego koronnego Jana Kazimierza Krasińskiego z 6 VII 1659 r. Zob.: ibidem, sygn. 62, s. 1280–1281; sygn. 76, s. 1735; sygn. 86, s. 1720; APKr. Terrestria Cracoviensia, sygn. 255, s. 792. Por.: AmKaz, sygn. K 189, s. 166–167; sygn. K 348, s. 7; APKr., Varia, sygn. 10, s. 1140. O handlu srebrem olkuskim przez starozakonnych wspomina podskarbi wielki koronny Bogusław Leszczyński w rozporządzeniu z 3 VI 1650 r., w sprawie handlu. W przypadku, gdyby w przyszłości złapano kupca żydowskiego lub chrześcijańskiego na handlu srebrem, nie posiadającym cechy złotników, znalezione srebro nakazano konfiskować; Castr. Crac. Rel., sygn. 78, s. 49; APKr., Varia, sygn. 10, s. 107.

²⁰ Pomimo obowiązującego zakazu, kupcy żydowscy dokonywali w połowie XVII w. przetapiania srebra. W 1644 r. w Krakowie, zajmował się tym Manas Czarny; APKr., Varia, sygn. 12, s. 487.

²¹ Np. w marcu 1644 r. mieszczanin krakowski Antoni Morykoni zobowiązał się w kontrakcie zawartym z Łazarzem Szymonowiczem i Jakubem Koplem, Żydami kazimierskimi, na dostawę 120 kart jedwabiu; AmKr., sygn. 710, s. 4.

²² Castr. Crac. Rel., sygn. 58, s. 993–995.

²³ APKr., Varia, sygn. 12, s. 616–617.

²⁴ Był to np. czarny aksamit w prążki bądź też z kolorowymi frędzlami. Muchajer natomiast sprzedawany był w kilku oferowanych kolorach. Wyodrębniano ponadto tzw. muchajer dwunitny; APKr., Varia, sygn. 12, s. 297–298; AmKaz, sygn. K 305, s. 21–22. Obecność towarów tureckich na rynku krakowskim jest m.in. efektem przenikania kultury tureckiej w mieszczaństwie krakowskim; Bieniarzówna J.: Die türkischen Einflüsse der bürgerlichen Kultur Krakaus im 17. Jahrhundert. W: *Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege. Die Vorträge des 1. Internationalen Grazer Symposions zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Südeuropa (5. bis 10. Oktober)*. Hrsg. von O. Píkl. Graz 1971, s. 155.

²⁵ APKr., Varia, sygn. 12, s. 774.

²⁶ Registry te wymieniają bowiem mieszkańców przedmieść krakowskich oraz pobliskich wiosek; APKr., Varia, sygn. 12, s. 691–692, 1553–1554, 1556. Por.: AmKaz, sygn. K 417, s. 141; sygn. K 443, s. 51, 92, 125, 336, 341; sygn. K 448, s. 316.

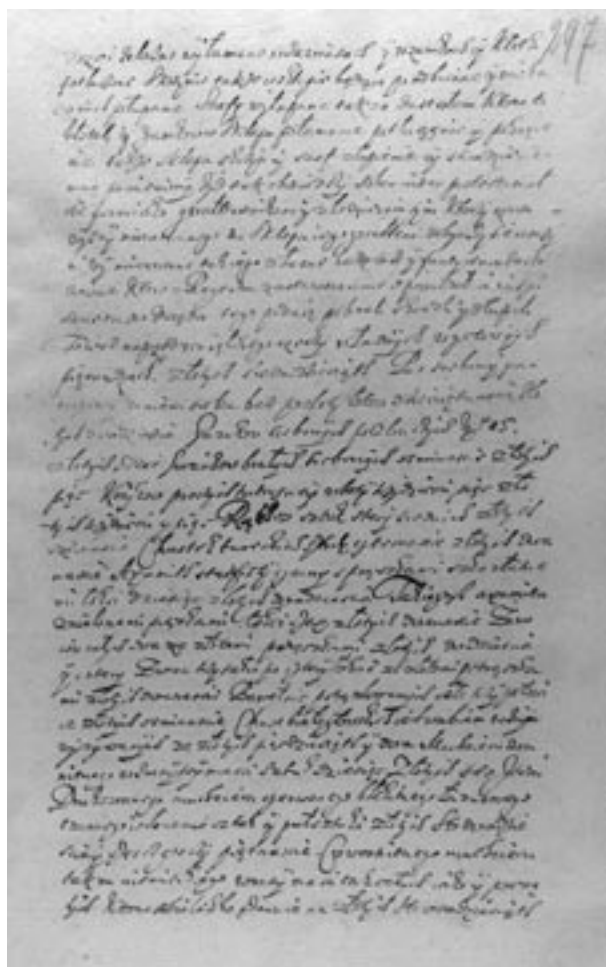
²⁷ AmKr., sygn. 38, s. 123, 557; sygn. 80, s. 145, 956–957; APKr., Varia, sygn. 12, s. 584, 1552, 1554; AmKaz, sygn. K 426, s. 385; Castr. Crac. Rel., sygn. 75, s. 452.

nowi Włochowiczowi, Żydowi krakowskiemu, na dowolne rozporządzenie towarami oddanymi w zastaw²⁸.

Posiadanie sklepu to z jednej strony możliwość swobodnej, niczym nie ponaglonej wymiany towarowej, z drugiej jednak dodatkowe koszty, wynikające chociażby z racji wynajmowania lokalu²⁹. Kupiec żydowski, chcąc wynająć lokal na prowadzenie handlu w aglomeracji krakowskiej musiał liczyć się z kosztami rzędu kilkudziesięciu złotych rocznie³⁰. Umowę najmu lokalu zawierano zazwyczaj na dłuższy okres³¹. Wynajmem pomieszczeń na prowadzenie działalności handlowej trudnili się m.in. mieszkańcy krakowscy, a także osoby znane w kraju z życia publicznego. Tak np. czynił wojewoda krakowski Władysław Dominik Ostrogski-Zasławski, oddając do dyspozycji pomieszczenie na sklep dla Marka, Żyda krakowskiego³². Również w kamienicy kasztelana krakowskiego Janusza Ostrogskiego, w 1609 roku Żydzi posiadali dwa spośród czterech mieszczących się tam sklepów³³. W latach 20. XVII wieku swój sklep w kamienicy rajcy kazimierskiego Kaspra Rzepczyńskiego posiadał Lewek Mendel³⁴.

Prowadzenie działalności handlowej w oparciu o sklep pozwalało na równoczesne zwiększenie gamy oferowanych towarów. Sklep stawał się swego rodzaju bazą, ułatwiającą utrzymywanie szerokich kontaktów handlowych z dosyć licznyim środowiskiem kupieckim. Posiadanie sklepu wiązało się jednak z ogromnym ryzykiem. Zgromadzone w nim towary były narażone na zrabowanie przez złodziei. Tych ostatnich nie brakowało, szczególnie w tak dużym ośrodku, jakim był Kraków wraz z przyległym Kazimierzem, Kleparzem i Stradomiem. Poza kradzieżami sklepy narażone były na napady³⁵. Wspomnieć jednak należy, że łupem złodziei, poza sklepami należącymi do kupców żydowskich, stawały się również kramy i jatki chrześcijan, zarówno w Krakowie, jak i na Kazimierzu³⁶.

Kupiec żydowski musiał również liczyć się z agresją kupujących w jego sklepie. Do takich sytuacji dochodziło w przypadku braku konsensusu w sprawie ceny towaru wystawionego na sprzedaż. Jeżeli podczas zajścia doszło do aktów przemocy, sprawa trafiała przed sąd. Dla obiektywnego zbadania okoliczności zajścia, zeznania składali zarówno chrześcijanie, jak też Żydzi³⁷. Np. w sklepie Mojżesza Kręgla w „Szarej” kamienicy doszło w 1645 roku do zajścia na skutek zbyt wygórowanej, zdaniem zainteresowanego szlachcica, ceny sukni, którą chciał zakupić³⁸.

Fragment spisu rzeczy skradzionych w sklepie Izaaka Naftalowicza, Żyda krakowskiego, 1643, wpis do księgi sądu wojewodzińskiego, wł. APKr., sygn. Varia 12

Akty kradzieży były nader częstym zjawiskiem w dużych ośrodkach miejskich. Podobne zdarzenia miały miejsce mimo licznych zabezpieczeń, jakie miały chronić sklepy przed włamaniami³⁹. Sprzyjające warunki do tego stwarzał ogromny ruch ludności obecnej w miastach, chociażby podczas odbywających się jarmarków, a także okupacja szwedzka i siedmiogrodzka w połowie XVII wieku⁴⁰. Szwedzi po wejściu do Krakowa dokonywali grabieży w kramach krakowskich⁴¹.

²⁸ Było to srebro, złoto, szaty, sukna morawskie oraz inne wyroby; APKr., Varia, sygn. 12, s. 686–690.

²⁹ Zob.: ibidem, s. 584.

³⁰ Jakub Żyd krakowski, wynajmując pomieszczenie na sklep, płacił najemcy 40 złotych rocznie. Inny kupiec żydowski, mający sklep w sukiennicach kazimierskich, płacił rocznie 20 złotych; AmKaz, sygn. K 181, s. 23, sygn. K 702, s. 10.

³¹ W przy wynajmie lokalu brano pod uwagę okres kilkuletni; ibidem, sygn. K 181, s. 23.

³² AmKr., sygn. 38, s. 557. Można przypuszczać, że inny starozakonny – Lewek również prowadził działalność handlową w kamienicy wspomnianego wojewody krakowskiego; ibidem, s. 558. Działalność taką kupcom żydowskim umożliwiali również urzędnicy miejsy Krakowa; zob.: ibidem, sygn. 242, k. 238–239.

³³ Bąk-Koczarska C.: *Właściciele i lokatorzy kamienicy „pod Krzysztofory” w Rynku Głównym w Krakowie oraz kamienic sąsiednich przy ulicy Szczepańskiej od XVI do połowy XVII wieku (część 2)*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 1999, t. 5, s. 26. Zob. też: ibidem, s. 29.

³⁴ Dowiadujemy się o jego istnieniu z zeznania uczynionego po kradzieży w sklepie; AmKaz, sygn. K 267, s. 162.

³⁵ Castr. Crac. Rel., sygn. 74, s. 1432; sygn. 79, s. 245.

³⁶ AmKaz, sygn. K 267, s. 9–11.

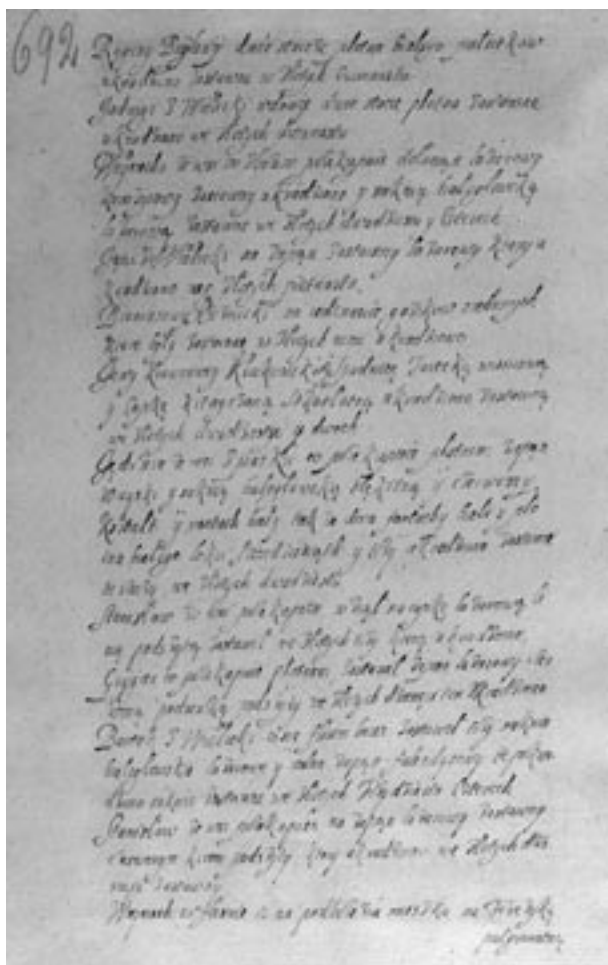
³⁷ APKr., Varia, sygn. 12, s. 743–747.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Zob.: przykładowy opis takich zabezpieczeń; AmKaz, sygn. K 186, s. 81. Por.: ibidem, sygn. K 425, s. 224–230.

⁴⁰ AmKr., sygn. 243, s. 658–708; AmKaz, sygn. K 267, s. 93.

⁴¹ AmKr., sygn. 711, s. 11.

Fragment spisu rzeczy skradzionych w sklepie Janasa Niemca, Żyda krakowskiego, 1645, wpis do księgi sądu wojewodzińskiego, wł. APKr., sygn. Varia 12

Badając to zjawisko w aglomeracji krakowskiej w oparciu o zachowany materiał źródłowy, nie można doszukiwać się jakiegoś wzorca, dającego możliwość uchwycenia tego problemu w sposób jednoznaczny. Każde zdarzenie należy rozpatrywać indywidualnie. Jakakolwiek kradzież przynosiła różne, w zależności od powstałej sytuacji, skutki i zachodziła w odmiennych okolicznościach. Często powtarzanym sposobem kradzieży sklepów było włamanie poprzez wyrwanie kraty. Tak złodzieje uczynili wchodząc do sklepu w kamienicy niejakiej Palczowskiej, nieopodal ulicy św. Jana, kradnąc towary będące własnością przywoływanego w zeznaniach przed sądem radzieckim niejakiego Witkowskiego⁴². Sklep Izaaka Naftalowicza, Żyda kazimierskiego, znajdujący się w sukiennicach na Kazimierzu, został obra-

bowany poprzez wyłamanie z zawiasów drzwi żelaznych, zniszczenie zamków i kłódek (zob. Aneks 1)⁴³. W poszukiwaniu towarów rabusie zniszczyli skrzynię i szafę. Poza towarami będącymi własnością kupca żydowskiego Izaaka, skradziono przedmioty zastawione w jego sklepie. Łupem padały zarówno pieniądze, jak i towary. W świetle zeznania złożonego 19 kwietnia 1652 roku przed sądem grodzkim w Krakowie, ze sklepu Dobruchny Salomonowej, Żydówki krakowskiej, skradziono delie, kontusz, płaszcze, chusty, płótna oraz pasy atlasowe. Stwierdzić można zatem, że sklep ten posiadał ściśle określoną specjalizację⁴⁴.

Włamania do sklepu Marka Possa, Żyda kazimierskiego, dokonano około 28 stycznia 1644 roku poprzez wyłom uczyniony w murze (zob. Aneks 2). Sklep ten znajdował się w kamienicy Ludwika Szildera przy ulicy Szewskiej w Krakowie. Wybicia dziury w murze dokonano pod samym oknem sklepowym⁴⁵. Ułatwiło to następnie wygięcie kraty i wejście na teren sklepu. W podobny sposób 21 kwietnia 1645 roku dokonano włamania do należącego do Janasa Niemca, Żyda kazimierskiego, sklepu (zob. Aneks 3), otwartego w kamienicy Jana Sypiera przy ul. Wielickiej na Kazimierzu⁴⁶. Nieco inaczej, jak zeznano w księgach wojewodzińskich krakowskich, dokonano grabieży w sklepie Dawida Fixla w kamienicy zwanej Małowancowską przy ul. Siennej w Krakowie (zob. Aneks 4). Kradzieży swoich towarów ze sklepu w kamienicy „Pod Krzysztoforami” nie ustrzegł się Daniel Chor, Żyd krakowski⁴⁷.

Odtworzenie listy utraconych w wyniku rabunku towarów na ogół nie stwarzało większych trudności, bowiem kupcy sporządzali stosowne rejestry rzeczy zastawionych w ich sklepach. Spisywane one były z różną precyzją. Posiadały niekiedy dokładną datę zastawienia określonego towaru oraz dane dłużnika. Okazywały się one przydatne w chwili, kiedy na miejsce zdarzenia przybywał urzędnik sądu wojewodzińskiego w celu sporządzenia protokołu z zajścia i wprowadzenia stosownego zapisu w księgach wojewodzińskich. Podobne rejestry sporządzano dla rzeczy zastawionych u kupców żydowskich na wysokie kwoty pieniężne⁴⁸. Był to wymóg ustanowiony na mocy ordynacji z grudnia 1620 roku przez wojewodę krakowskiego Jana Tęczyńskiego⁴⁹. Jeden z jej punktów zakładał, że w przypadku zastawienia przez daną osobę u kupca żydowskiego fantów na sumę ponad 10 złotych, należało fakt ten udokumentować, dokonując w ciągu dwóch tygodni wpisu do ksiąg wojewodzińskich.

Zapisy te stanowią dzisiaj doskonałe źródło, pokazujące różnorodność kontaktów handlowych ludności żydowskiej. Analiza ich pozwala wysnuć wniosek, że niektórzy właściciele sklepów przyjmowali w zastaw ściśle określone towary. Np.

⁴² Ibidem, s. 28.

⁴³ APKr., Varia, sygn. 12, s. 297. Dodać należy, że w wykazie sklepów znajdujących się w sukiennicach kazimierskich z 1658 r. nie zostały wymienione sklepy kupców żydowskich; AmKaz, K 778, s. 50.

⁴⁴ Castr. Crac. Rel., sygn. 80, s. 1854–1855.

⁴⁵ APKr., Varia, sygn. 12, s. 584.

⁴⁶ Ibidem, s. 690.

⁴⁷ Castr. Crac. Rel., sygn. 76, s. 1739–1740. W 1660 r. działalność handlową we wspomnianej kamienicy prowadził Marek Daniel; AmKaz, sygn. K 41, s. 358.

⁴⁸ Castr. Crac. Rel., sygn. 76, s. 1567–1568.

⁴⁹ APKr., Varia, sygn. 10, s. 1839–1840; Kutrzeba S.: Zbiór aktów do historii ustroju sądów prawa polskiego i kancelaryi sądowych województwa krakowskiego w wieku XVI–XVIII. W: *Archiwum Komisji Prawniczej*. T 8. Cz. 2. Kraków 1909, nr 138.

w rejestrze towarów zastawionych u Marka Possa, znajdują się prawie wyłącznie żupany i delie⁵⁰. Inni kupcy, jak np. Abraham Izaakowicz, posiadający sklep „u pana Jana Słowikowskiego”, przyjmowali w zastaw, poza wspomnianymi towarami, biżuterię i przedmioty z metali szlachetnych⁵¹.

Najbardziej interesujący jest jednak fakt, że towary znajdujące się w sklepach kupców żydowskich i wymieniane przed urzędnikiem sądowym po dokonaniu ewentualnej kradzieży, rzadko w świetle ksiąg celnych były przedmiotem handlu starozakonnych, co jeszcze bardziej podnosi wartość zapisów w księgach wojewodzińskich.

Analiza oferty towarowej omawianych sklepów odsłania również rozległość prowadzonej przez starozakonnych wymiany towarowej. Poza towarami pochodzącymi z terytorium Rzeczypospolitej, w zaciszu sklepowym znajdowały się również wyroby proveniencji zagranicznej. Znany ze swej przedsiębiorczości Dawid Zysel, Żyd kazimierski,

posiadał sklep w kamienicy Cyglerowskiej. Wśród towarów oferowanych przez tegoż kupca znajdowały się m.in. wyroby pochodzące z Norymbergi, dostarczane do sklepu za pośrednictwem kupców chrześcijańskich⁵².

Załączone w aneksach fragmenty pochodzące z ksiąg wojewodzińskich pokazują, na przykładzie sklepów kupców żydowskich, problem kradzieży w aglomeracji krakowskiej. Prezentują również zagadnienie kredytów udzielanych przez ludność wyznania mojżeszowego, stanowią także doskonałe uzupełnienie archiwaliów traktujących o handlu krakowskim.

Opracowania załączonych w aneksie tekstów źródłowych dokonano według zasad obowiązujących w *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*⁵³. W tekście zastosowane zostały następujące skróty: JMPan (Jego Mość Pan), cz. zł (czerwony złoty), zł (złoty) i gr (grosz).

Aneks 1

Spis rzeczy skradzionych w sklepie Izaaka Naftalowicza
Kopia: APKr., Varia 12, s. 296–299

Kraków 11 III 1643

Naftalowicz ratione expilationis testudinis protestatur

– – Za instancją niewiernego Izaaka Naftalowicza, Żyda krakowskiego, dnia wczorajszego⁵⁴ byłem posłany⁵⁵ od urzędu niniejszego⁵⁶ do oglądania szkody, którą mu złodzieje w nocy z poniedziałku przeszło na wtorek⁵⁷ wyłupawszy [w] sklepie [je]go w sukiennicach kazimierskich⁵⁸ będący poczynili. Kędy naprzód widziałem drzwi żelazne wyłamane w zawiasach i w zamkach i kłódki potłuczone, skrzynie także w sklepie będące poodbijane i wieka w nich połupane. Szafy wyłupane także zastałem, które to kłodek i zamków u sklepu połamanie, potłuczenie i pokręcenie, także sklepu, skrzyń i szaf złupienie i skradzienie, mną pomieniony Żyd tak obwiódłszy solenniter protestował się przeciwko gwałtownikom i złodziejom tym, którzy czasu wyżej mianowanego do sklepu jego gwałtem dobywszy się rzeczy niżej mianowane, tak jego własne, jako też i fanty jemu zastawione, które z rejestru zastawów mnie opowie-

dał, a ja spisane tu do urzędu tego podaję. Pobrali, skradli i złupili, to jest: naprzód wzięli jego rzeczy własnych w gotowych pieniądzech zł 70, pas srebrny pancerzowy, w niem śrubic^a bez pozłoty łutów 19 zł 20, guzików srebrnych pozłocistych numero 5 zł 6, guzików białych srebrnych 18 zł 5, koszyków prostych tutecznej roboty 35 zł 35, rąbków⁵⁹ sztuk 4 średnich zł 16, chustek tureckich sztuk 14 zł 12, aksamit [b] czarny z prążkami szkarłatnymi łokci 10 zł 20, takiegoż aksamitu z zielonemi prążkami łokci 6 zł 12, znowu całych 2 ze złotemi pstrążkami zł 24, znowu 3 takie po 4 łokcie ze złotemi pstrążkami zł 12, bawełnic⁶⁰ pstrążkowanych całe 3 połowice zł 18, chust białogłowskich jedwabiem różnym wyszywanych za zł 52, muchajeru⁶¹ dwunitnego rozmaitej maści sztuk 10 zł 100, item drukowanego muchajeru czerwonego, błękitnego, lazurowego, czarnego 11 sztuk i ½ sztuki zł 126 gr 15, czwórnitnego muchajeru, także niemieckiego różnej maści, tak całych jako i poczętych, które sobie likko szacuje na zł 186 gr 18, forsztat⁶² tak gładkiego jako i wzorzystego, różnej maści poczętego lekko szacując na zł 93 gr 12, item matinej bombazy⁶² nazwanego czarnego łokci 6 zł 6, item jedwabiu tureckiego czerwonego, czarnego, zielonego, błękitnego, pomarańczowej maści, także i krawieckiego, także i sznurka różnej maści za

⁵⁰ Por.: AmKaz, sygn. K 41, s. 972.

⁵¹ Castr. Crac. Rel., sygn. 80, s. 956–957. Zob. też: AmKaz, sygn. 267, s. 230.

⁵² Wspomniany towar norymberski, jak zeznał 4 X 1655 r. przed sądem radzieckim Aleksander Blakal, dostarczył do sklepu on sam; AmKr., sygn. 711, s. 3. Nie da się ustalić, kiedy towar został sprowadzony z krajów niemieckich, należy jednak sądzić, że dokonano tego jeszcze przed wejściem wojsk szwedzkich do Krakowa, później bowiem wymiana z tamtym regionem została mocno zmniejszona. Por.: AmKaz, sygn. K 443, s. 420.

⁵³ Wrocław 1953.

⁵⁴ 10 III.

⁵⁵ Jakub Opatowczyk, Żyd krakowski, szkolnik.

⁵⁶ Urząd wojewody krakowskiego.

⁵⁷ W nocy z 9 na 10 III.

⁵⁸ Bałaban M.: *Historia Żydów...* T. 1, s. 238.

^a Lekcja niepewna.

⁵⁹ Tkanina lniana średniej jakości, chusta lniana.

^b Wyraz nieodczytany.

⁶⁰ Tkanina bawełniana.

⁶¹ Rodzaj atlasowej materii.

⁶² Wzorzysta tkanina jedwabna.

zł 125, item tureckiej maści nici^c 6 kart zł 12, item 2 obrusy nowe śląskie i nowate zł 5 gr 10, item 4 sztuki czwelichu⁶³ śląskiego zł 25, item czwelichu poczętego kilkanaście sztuk, który szacuje sobie na zł 25, barchanu⁶⁴ białego sztuka 1 zł 10 gr 15, item 2 sztuce poczęte zł 15, item śląskiego płótna sztuk 2 po zł 7, zł 14, item 2 sztuce płótna śląskiego poczętego zł 9, item podgórskiego płótna 3 sztuki poczęte zł 26, item pasów siatkowych, włosianych czerwonych, czarnych z strefami sztuk 12 zł 8, item kramrasu⁶⁵ [d] łokci 21 ½ zł 43, item ciemnego kramrasu łokci 29 zł 58, item harasu⁶⁶ zielonego, których używają do fartuchów, całą sztukę i drugiej łokci 37, item znowu 4 sztuki także harasu czarnego wąskiego łokci 29 zł 250, kramrasu w stuczkach łokci 24 zł 48, item fartuchów gotowych z kramrasu robionych, także z harasu, za zł 55, item puńczoch kierowych⁶⁷ śląskich 2 tuziny zł 36, item średnich puńczoch, także śląskich 1 ½ tuzina zł 22 gr 15, item cienkich puńczoch z ćwikłami ½ tuzina zł 6, item tatarskiego muchajeru czarnego zł 18, item chustek płóciennych, pstrych tutecznej roboty 18 zł 9, item podwik⁶⁸ tutecznej roboty 4 pstrych zł 4, item 6 małych chustek za zł 1 gr 15.

Znowu ludzkie rzeczy, które u niego zastawione były. Naprzód pas srebrny, biały, puklasty, który ważył grzywien 2 przez Wojciecha z Lanckorony zastawiony we zł 36, item pas srebrny pancerzowy ze dwiema łyżkami srebrnymi, które ważyły grzywien 1 ½ i łutów 2 przez Józefa zastawione w zł 20, item furmankę⁶⁹ lazuruową muchajerową przez Ka[ta]rzy-

nę z Wieliczki w zł 2, item dołomun lazuruowy, czerwonym kirem po[d]szyty we zł 8 gr 15 przez Rajtha z Rybitw⁷⁰, item łyżek 6 srebrnych, także pas puklasty biały, waży to grzywien 3 przez Mikołaja z Wadowic we zł 40, item pierścione z pięcią rubinków przez Zofię Ziebrońską we zł 5, item pierścień z oczkim a zielonemi kamykami przez Sebastiana Krawca w zł 4, item delia falendyszowa⁷¹ brązowa, szają⁷² błękitną podszyta przez Jakuba rajcę kleparskiego w zł 18, item delia lazuruowa, żółtą bają⁷³ podszyta przez Stanisława Pudlarza, zastawione w zł 10, item delia błękitna jasna bez podszewki od Stanisława miecznika zastawiona we zł 5 gr 15, item pasek srebrny mały przez Tomasową Szwecką z Wieliczki zł 3 gr 10, item spódnica brązowa sukienna przez Dorotę z Kobierny w zł 3, item spódnica brązowa sukienna przez Jędrzeja Królika w zł 3, item spódnica brązowa sukienna przez Katarzynę krawcową w zł 5, item zielona aksamitna czapeczka białogłowska, [e] wyłożki, przy tym korale małe przez Stanisława Kotpaskiego w zł 3, item lazuruowy dołomun sukienny przez Bartosza Paloczowskiego zastawiony w zł 6.

O które to rzeczy tu wyrażone jako też i insze, tak swoje własne jako i cudze zastawne, których na ten czas pomnieć nie może i tu nie są mianowane, które tak z sklepu jako i skrzyń i szaf tam będących są wybrane, wykradzione i wylupane, tenże Żyd pomieniony Naftalowicz przede mną iterum atque iterum solenniter protestował się, ofiarując się z temi gwałtownikami i złodziejami, którzy go poszkodowali, gdyby ich Pan Bóg objawił prawem czynić i onych koniunkować. –

Aneks 2

Spis rzeczy skradzionych w sklepie Marka Possa
Kopia: APKr., Varia 12, s. 584–586

Kraków 22 XII 1644

Protestatio ratione expilatae testudinis Marci Poss

– Za instancją niewiernego Marka Possa, Żyda krakowskiego dnia wczorajszego⁷⁴ byłem posłany⁷⁵ od urzędu wojewódzkiego krakowskiego do oglądania szkody, którą mu złodzieje w nocy ze wtorku na śróde w dzień Świętego Tomasza blisko przeszyli⁷⁶ poczynili. Gdzie naprzód widziałem dziurę w murze,

pod kratą żelazną w oknie będącą, do sklepu z ulice zwyż pomienionego Żyda w kamienicy Pana „Ludwika Szildera” w Krakowie „na Szewczy ulicy”^b leżącego⁷⁷. Za którym wykowaniem dziury w murze skradzenie fantów w tym sklepie będących, mną pomieniony Żyd tak odwiódzszy solenniter protestował się przeciwko gwałtownikom i złodziejom tym, którzy czasu wyżej mianowanego do sklepu jego za wykowaniem dziury gwałtem dobywszy się, rzeczy niżej mianowane, tak jego własne, jako też i fanty jemu zastawne, które z rejestru zastawów mnie opowiedał, a ja spisane tu do urzędu podaję. Pobrali, skradli, złupili, to jest: naprzód jego własnych pieniędzy gotowych wzięli zł 67, szablę oprawną przez Marcina Paszkowicza in summa fl 26

^c W rękopisie: nici.

⁶³ Cwelich – tkanina lniana.

⁶⁴ Tkanina bawełniana z domieszką lnu.

⁶⁵ Kromrasz – rodzaj sukna angielskiego.

^d Wyraz nieodczytany.

⁶⁶ Harasz – rodzaj lekkiej tkaniny wełnianej.

⁶⁷ Kir – grube sukno gorszego gatunku, sprowadzane np. ze Śląska, w XVII w. produkowane w Polsce.

⁶⁸ Chustka na głowę.

⁶⁹ Rodzaj nakrycia furmana (?)

⁷⁰ Teren na przedmieściu, poza murami Krakowa, między wylotami ulic św. Anny i Szewskiej.

⁷¹ Falendysz – rodzaj delikatnego sukna angielskiego lub holenderskiego.

⁷² Rodzaj tkaniny półwełnianej.

⁷³ Gruba, miękka i puszysta tkanina bawełniana lub wełniana.

^e Wyraz nieodczytany.

⁷⁴ 21 XII 1644 r.

⁷⁵ Lewek Kampsor, Żyd krakowski, szkolnik.

⁷⁶ Noc z 20 na 21 XII 1644 r.

^{a-a} Podkreślone.

^{b-b} Podkreślone.

⁷⁷ Follprecht K.: *Właściciele nieruchomości...*, s. 112; *Rejestry gospód...*, s. 59; Bałaban M.: *Historia Żydów...* T. 1, s. 238.

die 14 Juni in anno praesenti, item dołamanik brekles[t]owy⁷⁸ per honestam Agnethem Janowa dictam in 12 gr die 15 Aprilis anno praesenti, item żupan bronatny karazjowy⁷⁹, kierem czerwonym podszyty per honestum Jacobum Kamienski in fl 5 die 15 Aprilis in anno praesenti, item żupan lazurowy falendyszowy, kierem czerwonym podszyty per honestum Joannem Majchrowicz in summa 6 fl die 7 Augusti in anno praesenti, item delurkę i żupan [z] szarego sukna per honestum Andream Chmielowski in fl 3 die 16 Augusti in anno praesenti, item żupan lazurowy karazjowy, kierem czerwonym podszyty per honestum Joannem Roczak in summa fl 5 die 5 Octobris, item żupan lazurowy, kierem czerwonym podszyty per honestum Adamum Uchajczyk in fl 6 die 15 Novembris anno praesenti, item żupan czerwony brekles[t]owy stary, żółtym kierem podszyty per honestam Marinam Wojciechowa dictam in summa fl 1 et gr 16 die 28 Martii in anno eodem, item żupan lazurowy

stary, czerwoną podszewką podszyty per honestum Nicolaum Sichterz in summa 2 fl die 18 Novembris in anno eodem, dołoman zielony, czerwoną podszewką podszyty per Stefanum Bielecki in fl 5 die 11 Decembris anno praesenti, item żupan i półmiski 2 cynowe per honestum Petrum Mularz in summa 2 fl et gr 15 die 13 Januarii in anno praesenti, item delikę zieloną per Joannem Apotecarium in fl 5 die 5 Julii anno praesenti, item delikę szarą, czerwoną podszewką podszytą per honestam Reginam Andrzejowa dictam in fl 4 die 1 Decembris in anno 1643 invadiat. O które to rzeczy tu wyrażone, jako też i o insze, tak swoje własne, jako i cudze, zastawne, których na ten czas pomnieć nie może i tu nie są mianowane, które z tego sklepu są wybrane i wykradzione, ten Żyd pomieniony Marek Poss przede mną iterum atque iterum solenniter protestował się, ofiarując się z temi złodziejmi, którzy go poszkodowali, gdyby ich Pan Bóg objawił prawem czynić i ich koniunkować. —

Aneks 3

Spis rzeczy skradzionych w sklepie Janasa Niemca
APKr., Varia 12, s. 690–693

Kraków 28 IV 1645

Niemiec ratione expilationis testudinis protestatur

— Za instancją niewiernego Janasa Niemca, Żyda krakowskiego, w sobotę blisko przeszłą⁸⁰ byłem posłany⁸¹ od urzędu wojewodzkiego krakowskiego do oglądania szkody, którą mu złodzieje w nocy z piątku na sobotę przed święty wielkanocznymi⁸² poczynili. Gdzie naprzód widziałem dziurę w murze, pod kratą żelazną w oknie będącą, do sklepu z ulicy zwyczaj pomienionego Żyda w kamienicy Pana Jana Sypiera w Kazimirzu na Wielickiej ulicy leżącego⁸³, za którym wykowaniem dziury w murze skradzenie fantów w tym sklepie będących, mną pomieniony Żyd tak obwiódłszy, solenniter protestował się przeciwko gwałtownikom i złodziejom tym, którzy czasu wyżej mianowanego do sklepu jego za wykowaniem dziury gwałtem dobywszy się rzeczy niżej mianowane, tak jego własne, jako też i fanty jemu zastawne, które z rejestru zastawów mnie opowiedał, a ja spisane tu do urzędu podaję. Pobrali, skradli i złupili, to jest [rzeczy] jego naprzód własnych.

Roku 1645 dnia 21 Aprilis z piątku na sobotę w nocy na ulicy Wielickiej w Kazimirzu wyłupali złodzieje w murze pod oknem dziurę w kamienicy sypiorowy nazwany. Tamże pokradli rzeczy niżej opisane, co zaraz, gdy z kamienice tejże sypiorowskiej dano znać, zaraz woźnym zamkowym i szkolnikiem obwiedziono żydowskim.

Reginy Rzeźnicki obrąbkę srebrną pozłocistą we zł 36 [ze] sklepu ukradli zastawną. Michałowy z Wielicki małą obrąbkę białą ukradli we zł 12 zastawną. Zofiej Sypiorowskiej 2 łyżce i pierścionek złoty ze skłem zastawne ukradli we zł 10. Matiasza Postolskiego z Wielicki łyżki 2 zastawne i pierścionek, te pokradli. Jana Południe z Przedmieścia⁸⁴ pasz srebrny puklasty z gwiazdkami pozłocistymi zastawny we zł 22 ortów 10 po gr 9, zł 2 i gr 15. Gotowych moich⁸⁵ pieniędzy własnych w sklepie leżących zł 150. Wojciecha z Wielicki 5 pierścionków: 3 z rubinkami a 2 z turkusami zastawne ukradziono we zł 30. Reginy z Kaz[i]mierza Wojciechowy pasz biały puklasty na rzemieniu zastawny ukradziono we zł 20. Anny z Wielicki Łukaszowy czarną aksamitną furmankę gładką, kunami podszytą zastawną ukradziono we zł 30. Błażeja z Wielicki czo flisuje delią lazurową kirem żółtym podszyta z guzikami jedwabnymi i suknią białogłowską lazurową zastawną ukradziono we zł 17. Reginy Bryłowy 2 stucce płótna białego półsetków ukradziono, zastawne w zł 18. Jadwigi z Wielicki, wdowy, 2 stucce płótna zastawne ukradziono we zł 12. Wojciecha ze wsi co zbożem przekupuje dołoman lazurowy karazjowy zastawny ukradziono i suknią białogłowską lazurową, zastawne we zł 24. Jana z Wielicki na żupan zastawny lazurowy, który ukradziono we zł 15. Bieniasowy, rzeźnicki, na 11 guzików srebrnych, które były zastawne w zł 8 ukradziono. Ewy, krawcowej krakowskiej spódnice turecką wiśniową i capkę kitajczaną⁸⁶ szkarłatną ukradziono, zastawną we zł 22. Jędrzeja ze wsi z Piasku⁸⁷ co przekupuje płótnem, żupan wiejski i suknią białogłowską błękitną i czerwony kształt i wańtuch biały, także 2 fartuchy białe i płótna białego łokci 63 ukradzio-

⁷⁸ Breklest – gorszy gatunek sukna.

⁷⁹ Karazja – rodzaj grubego sukna.

⁸⁰ 22 IV 1645 r.

⁸¹ Lewek Kampsor, Żyd krakowski, szkolnik.

⁸² Noc z 14 na 15 IV 1645 r. Zapewne pomyłka pisarza, chodzi bowiem o noc z piątku na sobotę, ale po świętach wielkanocnych, tj. z 21 na 22 IV 1645 r.

⁸³ *Rejestry gospód...*, s. 149.

⁸⁴ Przedmieście kazimierskie – Podbrzezie (?)

⁸⁵ Janasa Niemca.

⁸⁶ Kitajka – tańsza tkanina jedwabna.

⁸⁷ Przedmieście zachodnie Krakowa, znajdujące się poza bramą Szweską.

no, zastawne te rzeczy we zł 20. Stanisław ze wsi, przekupień, wziął na capkę lazurową lisią podszytą zastawił we zł 3, którą ukradziono. Grygier co przekupuje płótnem zastawił żupan lazurowy czerwoną podsewką podszyty we zł 10, ten ukradziono. Bartek z Wielicki co się flisem bawi, zastawił 3 suknie białogłowskie lazurowe i 1 żupan falendysowy, te pokradziono suknie zastawne we zł 34. Stanisław ze wsi przekupień na żupan lazurowy zastawny, czerwonym kirem podszyty, który ukradziono we zł 10 zastawny. Wojciech co flisuje, co na Podbrzeziu⁸⁸ mieszka na ferezykę⁸⁹ półgranatną starą wziął zł 20 ze dwunastą guzików srebrnych pozłocistych i listwy adamaszkowe wiśniowe, którą ukradziono. Wawrzyniec z Wielicki zastawił delijkę lazurową staremi slamami

podszytą, u niej guzy jedwabne, ukradziono, z pętlicami zastawne we zł 19. Regina Cieślina z Kaz[i]mierza capkę starą lazurową liszem starym podszytą zastawną ukradziono [we] gr 15. Bieniaszowa, rzeźnicka na czerwone sukno i ubranie czerwone zastawne, które ukradziono we zł 8.

O które to rzeczy tu wyrażone, jako też i o insze, tak swoje własne, jako i cudze zastawne, których na ten czas pomnieć nie może i tu nie są mianowane, które z tego sklepu są wybrane i wykradzione, ten Żyd pomieniony Janas Niemiec przede mną iterum atque iterum solenniter protestował się, ofiarując się z temi złodziejmi, którzy go poszkodowali, gdyby ich Pan Bóg objawił prawem czynić i ich koniunkować. —

Aneks 4

Spis rzeczy skradzionych w sklepie Dawida Fixel
Kopia: APKr., Varia 12, s. 1551–1556.

Kraków 8 X 1648

Fixel ratione expilatae testudinis protestatur

— Za instancją niewiernego Dawida Fixla, Żyda krakowskiego, w niedzielę blisko przeszłą⁹⁰ byłem posłany⁹¹ od urzędu wojewodzkiego krakowskiego do oglądania szkody, którą mu złodzieje w nocy z soboty na tęż blisko przeszłą niedzielę⁹² w sklepie jego, który ma w kamienicy Malowancowska⁹³ nazwanej, na Siennej ulicy w Krakowie będącej poczynili. Gdzie naprzód widziałem dziurę w murze, to jest w sklepieniu, które z piwnice idzie do sklepu tegoż Dawida i z tejeż piwnice tak wielka dziura wykowana była, co chłop mógł wleźć do sklepu. Tamże w tej piwnicy zastałem dłoto wielkie i świder, któremi pomienioną dziurę do sklepu robiono. Za którym uczynieniu dziury skradzenie fantów wiele w tymże sklepie przez różne osoby zastawionych, także rzeczy tegoż Żyda i pieniędzy jego własnych w tymże sklepie będących, mną pomieniony Żyd tak obwiódłszy solenniter protestował się przeciwko gwałtownikom i złodziejom tym, którzy czasu wyżej mianowanego do sklepu jego za uczynieniem dziury gwałtem dobywszy się, rzeczy niżej mianowane a jemu zastawne, także jego własne, które fanty z rejestru zastawów mnie opowiadał, a ja spisane tu do urzędu podaję. Pobrali, skradli i złupili, to jest rzeczy jemu przez różne osoby zastawione.

Naprzód łańcuszek złoty w ogniwa małe [z] koronnego złota, czarka biała srebrna, które są JMPana Władysława Krzepickiego. Pierścień złoty z safirem wielki Pana Zygmunta Hesela, mieszanina krakowskiego. Obręcz wielka srebrna złocista w ogniwa Paniej Anny Młynarki. Łyżek 3 srebrnych

pstro złocistych i pierścionków 2; jeden w tablicę diamentowy, drugi w różyczkę, w którym jednego kamyka nie dostawa, także diamentowy JMPana Stanisława Bodzenty. Paszki 2 srebrne, jeden w tablicę [z] perłową robotą a drugi w sztucki złociste, łańcuszek pancerzowy, który ważył 13 cz. zł węgierskiego złota. Pierścioneł z diamentem, książki srebrne i 2 snurecki pereł małych, te wszystkie rzeczy Pana Mikołaja Wolfa kurdyban[n]ika, mieszanina krakowskiego. Sygnet złoty w 8 cz. zł i z osobna cz. zł 6 Pana Aleksandra Falkowica mieszanina, krawca krakowskiego. Łyżek płaskich srebrnych 9, nożenka⁹⁴ szczerosrebrna bez łańcuszka Pana Jana Amandusa. Manela⁹⁵ 1 w pancerz, złota, waży 9 cz. zł Pana Piotra Świechowica, złotnika krakowskiego. Obrączka złocista, srebrną robotą przebijana, w blaski, Paniej Reginy Korkowicowej, mieszkni krakowskiej. Guzów wielkich 6 złocistych srebrnych, waży grzywne i łut i capraszka⁹⁶, albo przęcka, mata złota Pana Jana Bagińskiego. 2 pierścienie złote, jeden w tablicę diamentową a drugi także w tablicę rubinową, para kubków srebrnych płaskich, krajami złocistych na noszkach JMPana Wojciecha Gornińskiego. Konewka kwartowa srebrna biała Pana Hanusa, rzeźnika krakowskiego. Obręcz srebrna złocista Paniej Reginej Marscejnej, która waży grzywien 3 i łutów 12. Pas pancerzowy, obrączka w kółka złociste i łyżek 6 srebrnych Pana Jarosza Domagałki, mieszanina krakowskiego. Łyżek 7 srebrnych i pasek w młyńskie koła złocisty, pierścionków różnych złotych 5, to jest 2 z rubinkami, 2 z diamentkami, a 1 z turkuskiem, 8 sztuk starych pieniędzy na kształt talarów⁹⁷, pas turecki taśmiany złotem przerabiany z brajcarkiem⁹⁷, zamklikiem⁹⁸ i przęcką, srebrnymi [i] białymi Pana Franciszka Swandrowica, mieszanina krakowskiego. Łyżek srebrnych 4, łańcuszek pancerzowy złoty, który waży 10 cz. zł Pana Michała Sczerskiego, mieszanina krakowskiego i rzeźnika. Łańcuszek w ogniwa małe ważył

⁸⁸ Przedmieście kazimierskie.

⁸⁹ Rodzaj nieprzepasanej sukni wierzchniej.

⁹⁰ 4 X 1648 r.

⁹¹ Lewek Kampsor, szkolnik.

⁹² Noc z 3 na 4 X 1648 r.

⁹³ Zob.: Follprecht K.: *Właściciele nieruchomości...*, s. 101; Bałaban M.: *Historia Żydów...*, T. 1, s. 238 (Majer Bałaban podaje

błędnie odczytaną nazwę kamienicy jako „Sztatowancerowska”).

⁹⁴ Futerał na nóż, noszony często jako ozdoba stroju.

⁹⁵ Kosztowna ozdoba noszona na ramieniu, bransoleta, naramiennik.

⁹⁶ Termin nieznan.

⁹⁷ W rękopisie: talarów.

⁹⁸ Pęta żelazne, drewniane lub rzemienne, więzy.

⁹⁹ Termin nieznan.

18 cz. zł i pas srebrny w młyńskie koła złocisty Pana Stanisława Strzeleckiego. Feretów⁹⁹ sztuk 6 z kasztami¹⁰⁰ złotych, w każdym po jednym rubinku Paniej Anny Zagorskiej. Para maneli złotych dętej roboty, ważyły 18 cz. zł Pana Wojciecha Sikory, mieszczańska krakowska. Konew srebrna półgarcowa złocista au[g]sburskiej^b roboty, konewka półkwartowa biała, czarki 2 srebrne złociste, trzecia czarka biała, roztruchanik¹⁰¹ srebrny złocisty, kubek srebrny mały złocisty, garnuszek wewnątrz złocisty, pierścionków różnych złotych tak z rubinkami, jako i z diamencikami i prostemi kamykami 12, krzyżyków 2, jeden z rubinkami a drugi z diamencikami, faworek¹⁰² złoty ze dwiema diamencikami, złota łamanego 5 cz. zł, to wszystko [z] koronnego złota Pana Wojciecha Krakowity, kupca krakowskiego. Pereł sznurków 4 z krzyżykiem z rubinkami, drugich pereł drobniejszych sznurków 5 i noszenie srebrne na szyję, przy nich z czerwonymi kamykami prostemi, czepliki¹⁰³ włosiane 2, perłami obwinione, [z] zausnicami, z ceskimi diamencikami, guzów srebrnych dętych 6 złocistych, nożenka złocista srebrna, agnusek¹⁰⁴ biały srebrny Paniej Zuzanny Redarowicowej, rymarkiej, mieskiej krakowskiej. 2 sztuce złote, w nich po 4 perły i po 1 diamenciku JMPaniej Elżbiety Miękiskiej. Pasek srebrny ciągniony bernardyńską robotą, biały Paniej Szymonowej Krawcowej. Łyżek 4 płaskich srebrnych i nożenka w srebro oprawna Paniej Doroty Rzeźnickiej z Słomnik¹⁰⁵. Sznur koralów JMPana Abrahama Michała Bębnowskiego. Guzików srebrnych złocistych 25 i wielkich guzów 6, Pana Wojciecha Koźmickiego. Pierścione z diamencikiem

i manela jedna z rogiem na wierzchu po jednym rubinku Pana Jakuba Naymana. Guzików srebrnych białych 24 i sznur koralów Pana Wojciecha z Żarek¹⁰⁶. Guzików 8 białych niewielkich srebrnych, znowu guzów 8 wielkich złocistych Pana Łukasza Szwiejkowskiego. Pierścione z turkusem złoty, łyżka srebrna Pana Marcina Paciornika. Guzików 20 małych srebrnych i 1 guz wielki Paniej Zofiej Kuśnierki. Guzików 24 srebrnych, czarka biała srebrna Pana Władysława Jeżowskiego. Pierścione w obrąkę złoty JMPana Sebastiana Pieniążka. Guzików srebrnych 23 Pana Stanisława Wałkowica. Pereł drobnych sznurków 2 i pierścione mały złoty córki Pana Bartosa Tokarza. Czara srebrna wewnątrz złocista nowa Pana Jana Bieleckiego z Wielicki. Obrąka złocista srebrna, która waży grzywnę i łutów 5 Paniej Zygmunty wdowej. Czarecka złocista srebrna mała Pana Adama Złotnika. Pierścionków złotych 3 Pana Dąbrowskiego^c z Wielicki. Pierścionków 16 różnych złotych z kamykami różnymi, sznur koralów, paciurów z perłami i noszenie z prostym kamykiem, to było różnych ludzi, ale za przepadnięciem w lichwie już tego Żyda własne. Item pieniędzy gotowych w różnej monecie i w talarach^d, także cz. zł, w worku jednym zł 600 jego własnych, o które to rzeczy tu wyrażone, jako też i o inne, tak swoje własne, jako i cudze zastawne, których na ten czas pomnieć nie może i tu nie są mianowane, które z tego sklepu są wybrane i wykradzione, ten Żyd pomieniony Dawid Fixel przede mną iterum atque iterum sollemniter protestował się, ofiarując się z temi złodziejami, którzy go poszkodowali, gdyby ich Pan Bóg objawił prawem czynić i ich koniunkować. —

Contribution to the studies of the history of Jewish trade in the Kraków urban complex in the 17th century

A significant role in the goods exchange run by Jewish merchants was played by the shops owned by them in the Kraków urban complex. The Jewish population founded them in Kraków and the Cracovian Kazimierz. In the first half of the 17th century Jews owned shops both in the Kraków Main Square and its close environs, and in Kazimierz. It is worth noting that Jewish merchants sometimes changed the place where they run the trade activities in the Kraków urban complex, to which point the information about abandoning of the rooms in Kazimierz, housing the shops that belonged to them.

The commercial offer in the Jewish merchants' shops appears to be very interesting and differing significantly from the one presented by the Kraków customs books. Among others, silver articles could be found on the shop shelves. They were silver belts, ladies' bands, rings, pearls, silver and golden buttons. Out of textiles one could note Turkish kerchiefs, home-made kerchiefs, velvet of various kinds, German

cloth, skirts, Viennese velvets, German lace, shirts. Women could buy in those shops silk-embroidered kerchiefs, Turkish silk, Turkish threads, ropes. Products from Silesia were also delivered. Those were table-cloths, twill, stockings and linen. Also fustian and Podgórze linen, produced at home.

Besides the aforementioned products in the Jewish merchants' shop products in pawn were to be found. The pawn was not given solely the inhabitants of Kraków, Kazimierz, Kleparz or Stradom. Among the pawned articles were on the whole ready-made products such as: armour belts, silver spoons, delias, jewellery, zupans, skirts and hats, and sometimes tiny silver buttons. Sometimes they were precious books or else silver products coming e.g. from Augsburg or other renowned trade and production centres. Interesting information about the presence of the aforementioned products in the shops discussed are supplied by the appended lists of objects stolen from Jewish shops.

⁹⁹ Drobna ozdoba złotnicza służąca jako przybranie stroju, pochodząca z hiszpańskiej mody dworskiej 2 poł. XVI w.

¹⁰⁰ Termin nieznan.

^b W rękopisie: auspurskiej.

¹⁰¹ Rodzaj pucharu, czary, zastępującej wielkie kielichy, wykonane ze złota, srebra lub cyny, mający kształt lwa, orła lub pawia.

¹⁰² Termin nieznan.

¹⁰³ Rodzaj nakrycia głowy.

¹⁰⁴ Figurka, medalik, najczęściej z wosku, wyobrażająca baranka – symbol zmartwychwstałego Chrystusa.

¹⁰⁵ Miasto w pow. proszowickim.

¹⁰⁶ Miasto w pow. lelowskim.

^c W rękopisie: Dąbrowskiego.

^d W rękopisie: talarach.